

О. Sytnyk

BEGAN FORMING OF IDEOLOGY OF BOLSHEVISM AND ITS INFLUENCE ON SOCIAL AND POLITICAL DEVELOPMENT OF UKRAINE XX AGE

In the given article the attempt to describe a process of forming of ideology of bolshevism is done. Opposing on the row of researches, the author traced its sources and features. The special attention is spared to dependence of bolshevism on tradition of Russian monarchism.

Key words: ideology of bolshevism, Marxism, communism, world revolution, socialism.

© О. Ситник

Надійшла до редакції 31.08.2009

УДК 930(477.6)

**ЖІНКИ У ВІДБУДОВІ ГОСПОДАРСТВА
ДОНБАСУ В РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ
ВІЙНИ (1941–1945 рр.):
ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ****ГОРЄСЦЬ,**

*кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України
Донецького національного університету*

У статті вперше дається комплексний історіографічний аналіз наукових праць із проблеми участі жінок у відбудові важкої промисловості, залізничного транспорту, сільського господарства, установ освіти, охорони здоров'я та культури під час визволення Донбасу від німецько-фашистських загарбників у роки Великої Вітчизняної війни, а також аналізується джерельна база з проблеми.

Ключові слова: відбудовчі процеси, війна, жінки, народне господарство.

Постановка проблеми. Друга світова війна завершилася майже шістьдесят п'ять років тому, а її події та наслідки до сьогодні є актуальним предметом наукових та соціальних розробок. І не лише тому, що з позиції сьогодення є можливість повніше й глибше розглянути причини й перебіг історичних процесів того часу, заповнити "білі плями" історії, а й тому, що до сьогодні в людей залишається гострим емоційне сприйняття війни й усього, що з нею пов'язано.

У сучасників у зв'язку із цим з'явилося певне відчуття, що необхідно встигнути записати й осмислити спогади тих, хто був очевидцем тих страшних і героїчних часів, виникло нове ставлення, інша оцінка багатьох подій і епізодів самої війни. Останнє плідно вивчається в контексті такого напрямку соціальних досліджень, як вивчення життєвого світу людини в контексті соціальної модернізації (Н. Козлова, Н. Смирнова, В. Федотова, Н. Луман та інші). Залучення методології цих досліджень в історичну науку дозволяє плідно розробляти теми участі окре-

мої особи чи окремого соціального прошарку людей у доленосних для країни історичних подіях, зокрема Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах.

Об'єктом нашого дослідження є українське жіноцтво в часи важких воєнних випробувань. Численні факти героїчної й самовідданої роботи жінок на фронті й у тилу, на звільнених територіях заслуговують на окрему історичну розробку, метою якої буде не просто узагальнити й комплексно описати дії та вчинки цієї соціальної верстви, а й простежити передумови й причини подібної соціальної поведінки, виявити основні тенденції та поведінкові стереотипи, які уможливили активну соціальну й трудову позицію жінки в сучасному українському суспільстві.

Географічно дослідження обмежується територією Донбасу - регіону, показовому з точки зору різноманіття видів трудової діяльності, у яких брали участь жінки, і з точки зору неоднорідності національно-етнічного складу жіноцтва, що відбудувало регіон.

№7 (98) жовтень 2009 р.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють весь період Великої Вітчизняної війни. Слід підкреслити, що особлива увага в дослідженні приділяється місцю й ролі жінок у відновленні найголовніших галузей народного господарства Донбасу, починаючи із середини 1943 р., коли почалося широкомасштабне його звільнення від німецько-фашистських загарбників.

Мета статті полягає в спробі здійснити комплексний історіографічний огляд та аналіз джерельної бази опублікованих й архівних документів та матеріалів, які дозволяють дослідити загальні риси, специфіку залучення жінок до формування воєнного господарства та відбудовчого процесу в Донбасі в роки Великої Вітчизняної війни.

Виклад основного матеріалу. Періодизація історіографічної проблеми обґрунтована нами у попередніх публікаціях¹ і включає п'ять періодів: перший охоплює безпосередньо роки війни (червень 1941-1945 рр.), другий - з моменту закінчення війни до середини 50-х років, третій - із середини 50-х років (із засудження культу особи Сталіна) до другої половини 80-х років, четвертий - із кінця 80-х років, часу реформування суспільства й демократизації наукового життя до початку 90-х років ХХ століття, й останній - з 1991 року, із часу створення незалежної Української держави до сьогодення.

До першого періоду історіографічних дописів ми відносимо газетну й журнальну періодику та науково-публіцистичні нариси, видані окремими книжками. Ці роботи ще не мають глибоких висновків та узагальнень, є невеликими за обсягом і тенденційними за спрямованістю. Разом із тим, вони містять великий фактажний матеріал, у якому маркуються конкретні події і факти, що піддаються переосмисленню в наступні періоди наукової розробки окресленої теми.

Другий виділений нами період, що охоплює перше повоєнне десятиріччя, відзначений більшою кількістю історичних розвідок із теми, проте не охоплює всього спектра проблеми й не містить у собі достатніх висновків й узагальнень із питань участі жінок у відбудові господарського комплексу країни під час війни. Проте окремі роботи цього періоду слід розглянути більш детально як такі, що містили і фактажний матеріал, і методи дослідження, найчастіше застосовувані в повоєнний час.

Першою спеціальною роботою, присвяченою військовій економіці СРСР, стала книга М. О. Вознесенського [2]. Вона тривалий час залишалася єдиним дослідженням із проблеми, де на основі багатого фактичного й статистичного матеріалу показаний розвиток найважливіших галузей важкої промисловості, військового виробництва, транспорту на всіх етапах війни. У книзі наводиться статистичний матеріал про чисельність жінок у різних галузях народного господарства в роки війни, аналізуються якісні й кількісні зміни в кадровому складі.

Книги Н. Д. Араловець, Л. Е. Карасьової, Г. С. Фіш, А. Ф. Шмельової та інших [3], які хронологічно теж належать до другого періоду, відзначені великим впливом культу особи Сталіна, отже, прославляють його якості "великого полководця", замовчують його прорахунки, помилки, злочини. Поза рамками цих досліджень залишалися негативні факти і явища в історії боротьби проти фашистської агресії.

¹ Див., напр.: Єсіп І. Внесок жіноцтва у відбудову соціальної сфери Донбасу в роки Великої Вітчизняної війни (1943-1945 рр.) / І. Єсіп // Схід. - 2009. - № 5 (96). - С. 62-67.

Початок нового етапу у вивченні історії Великої Вітчизняної війни пов'язаний із засудженням культу особи Сталіна під час "хрущовської відлиги". Він характеризується широким уведенням у науковий обіг документів і матеріалів центральних, республіканських, крайових та обласних архівів і пов'язаний з виданням багатьох узагальнюючих праць з історії СРСР і УРСР. У цей час було завершено видання 10 томів багатотомної "Історії СРСР з найдавніших часів до наших днів", 8 томів "Історії УРСР" у 10-ти томах, 7 томів "Історії Української РСР" у восьми томах, присвячених історії Вітчизняної війни [4]. У цей же період вийшла друком найбільша праця з історії війни в нашій країні - "Історія Другої світової війни. 1939-1945 роки" у дванадцяти томах [5].

Проте перебудова історичної науки йшла складно. Чимало істориків усе ще знаходилися під впливом сталінської ідеології. Звідси нездоланий догматизм, побоювання перегляду стереотипів, що збереглися від минулого. Усе це було і в історичній науці, де ще сильними залишалися уявлення про те, що історію треба писати не такою, якою вона була насправді, а такою, яка потрібна суспільству.

Найбільш гостро ця тенденція проявилася у вже згадуваній нами дванадцятитомній "Історії другої світової війни. 1939-1945 рр.", підірвавши наукову й виховну цінність цієї праці. Відхід від правди історії здійснювався в умовах монополізму уявлень офіційної історіографії і під прикриттям помилкового аргументу про виховання радянських читачів лише на позитивних фактах минулого.

У цей же період поряд із виданням фундаментальної праці з історії СРСР й історії КПРС періоду війни була видана велика кількість робіт з історії окремих регіонів, республіканських, крайових й обласних партійних організацій, у яких значна увага приділялася висвітленню відродження визволених і прифронтових районів, наприклад, тритомне видання "Украинская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза, 1941-1945 гг.", або "Очерки истории Донецкой областной партийной организации" та багато інших видань [6].

Було також видано декілька великих за обсягом монографічних досліджень, спеціально присвячених проблематиці відродження народного господарства країни в роки Великої Вітчизняної війни та повоєнний період. Це роботи Г. С. Кравченко "Економика СССР в годы Великой Отечественной войны (1941-1945 гг.)"; Г. Г. Мерехіної "Рабочий класс - фронту. Подвиг рабочего класса СССР в годы Великой Отечественной войны (1941-1945 гг.)"; А. В. Митрофанової "Рабочий класс СССР в годы Великой Отечественной войны"; Ю. А. Приходько "Восстановление индустрии (1942-1950 гг.)" та інші [7].

Слід підкреслити, що для більшості опублікованих досліджень характерне ґрунтовне висвітлення ходу відновлювальних робіт, повною мірою показаний героїзм робітників, які зуміли забезпечити наростаючу допомогу фронту. Проте автори значно більше уваги у своїх публікаціях приділяли питанням керівництва Комуністичною партією і її окремим лідерам, агітаційній роботі серед населення й не мали можливості повною мірою описати ті величезні труднощі, які довелося здолати в ході відновлення господарства країни.

У цей же період була видана і монографія В. С. Мурманцевої "Советские женщины в Великой Отечественной войне: 1941 - 1945 гг.", що викликала великий інтерес не лише в широкого кола читачів,

але й у фахівців з історії Великої Вітчизняної війни [8]. По суті, це була перша узагальнююча праця, написана на великому документальному, у тому числі архівному матеріалі, науковій і мемуарній літературі. У той же час, у монографії в основному викладається матеріал про участь жінок у бойових діях на фронтах, у партизанському русі й у підпіллі. Побіжно піднімаються й питання участі жінок у роботі тилу, проте охопити весь спектр проблеми ця перша узагальнююча робота не могла. Крім того, автор спирається на документальні дані в цілому по СРСР, Російській Федерації і Білорусії і значно меншою мірою по Україні.

У цей же період видаються й роботи українських істориків, присвячені Великій Вітчизняній війні та відновленню народного господарства як у цілому по Україні, наприклад, робота С. М. Саженьока "Трудовой подвиг рабочих Украины в Великой Отечественной войне" [9], так і по окремих її регіонах, у тому числі й Донбасу. Серед них роботи Г. Д. Бакулева "Развитие угольной промышленности Донецкого бассейна"; Н. А. Буцко, М. А. Мартишевського "Подвиг Донбасса. Трудовой и боевой героизм трудящихся Донбасса в первый период Великой Отечественной войны"; В. І. Кисельова "Воссоздание рабочих кадров Донбасса в годы Великой Отечественной войны"; О. С. Ткаченко "Возрождение Донбасса - пример нерушимой дружбы рабочего класса (1943 - 1945 гг.)" та інші [10].

Окремо слід зупинитися на публікаціях В. І. Юрчука "Борьба КП Украины за восстановление и развитие народного хозяйства (1943-1952 гг.)" і М. В. Ковалю "Все - для победы. Подвиг трудящихся Украины в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг." та його ж "Общественно-политическая деятельность трудящихся Украинской ССР в период Великой Отечественной войны" [11], де багато сторінок присвячено Донецькому басейну. У них детально висвітлюються заходи, здійснені Комуністичною партією й урядом для відновлення зруйнованого господарства Донбасу в найкоротші терміни, підкреслюється велике значення братської взаємодопомоги народів СРСР у цей суворий час². Проте спеціально питання ролі жінок у відновлювальних роботах у названих монографіях не ставляться. Поза рамками досліджень залишилися й негативні факти і явища цього процесу.

Спробою узагальнити внесок жінок України в перемогу над фашистською Німеччиною є стаття М. В. Ковалю "Подвиг жінок Радянської України у Великій Вітчизняній війні (1941-1945 рр.)", а також розділ "Участь жінок в захисті соціалістичної Вітчиз-

ни" в книзі "Досвід КПРС у вирішенні жіночого питання", написаний Н. І. Кондаковою [12]. Ці роботи значною мірою сприяли поглибленню досліджень окресленої проблеми у вітчизняній історіографії, уведенню в науковий обіг багатьох нових фактів. Але в них, як правило, висвітлюється лише участь жінок у бойових операціях на фронтах війни, у партизанських загонах і в підпіллі. І практично не розглядаються питання участі жінок у відновленні народного господарства.

Що ж до трудового внеску жінок Донбасу в досягнення Великої перемоги, то він не отримав належного висвітлення у вітчизняній історіографії. Немає жодної монографії, спеціально присвяченій цій темі. Існують лише збірки нарисів і статей, що побічно стосуються цього питання. Переважно це невеликі нариси публіцистичного характеру, як, наприклад, у збірках статей "Мужество в красной косынке"; "Были земли донецкой"; "Фронтные вахты. Очерки. Воспоминания. Статьи. Документы" та інші [13].

Або, наприклад, у збірці "Годы героического труда" є стаття В. А. Єжова "Всенародная помощь в восстановлении Донбасса (1943 - 1945 гг.)" [14], де автор, розкриваючи питання про відродження промисловості, наводить факти участі жінок у відновлювальних роботах, проте не робить із них узагальнень і висновків, не ставлячи за мету дослідження цієї проблеми.

Усе це повною мірою стосується й решти подібних збірок. Характер статей і нарисів, що ввійшли до їхнього складу, швидше публіцистичний, ніж науковий, бо в них, як правило, відсутній аналіз проблеми, статистичний матеріал і розраховані вони, перш за все, на широке коло читачів як популярна, пізнавальна література.

На особливу увагу заслуговують роботи М. Ф. Хорошайлова, що присвятив не одну монографію питанню відновлення народного господарства Донбасу. Серед робіт дослідника слід зазначити такі праці, як: "На відбудові. З історії відбудови Донбасу" (1946 р.); "Коммунистическая партия Украины - организатор восстановления и развития промышленности Донбасса 1943-1945 гг." (1967 р.); "Возрожденный Донбасс. Из истории борьбы партийных организаций Донбасса за восстановление промышленности в годы четвертой пятилетки" (1968 р.); "Мужество Донбасса. Из истории Донецкого бассейна 1937-1943 гг." (1968 р.); "Деятельность Коммунистической партии по возрождению Донбасса 1943-1945 гг." (1973 р.); "Возрождение Всесоюзной кочегарки. Из истории восстановления Донбасса в 1946-1950 гг." (1974 р.) та багато інших [15].

В усіх цих працях автор аналізує форми й методи керівництва масами, дає підсумки напруженої праці народу з відновлення Донбасу в роки війни та повоєнний період. Проте питання участі жінок в оборонному перепрофілюванні й відбудові народного господарства не ставляться, не виділені форми й методи керівництва жіночими організаціями в роки війни. Придїляючи велику увагу питанням керівництва КПРС, партійній роботі серед населення, автор трактує відновний процес у дусі офіційної історико-партійної історіографії.

Проблема отримала часткове висвітлення й у кандидатських дисертаціях, захищених у 50-х - першій половині 70-х років ХХ ст. Дисертаційні дослідження Л. О. Беспалової "Коммунистическая партия (большевиков) Украины в борьбе за восстановление и дальнейшее развитие металлургической промышленности в четвертой пятилетке", М. М. Лу-

² Останнє положення, що сьогодні розглядається як жорстко керовані партією й урядом примусові міграції на Донбас, ґрунтовно досліджено в ряді публікацій та монографії Алфьорова М. А. Міграційні процеси та їх вплив на соціально-економічний розвиток Донбасу (1939-1959 рр.) : [монографія] / М. А. Алфьоров. - Донецьк : Український культурологічний центр, Донецьке відділення Наукового товариства ім. Шевченка, 2008. - 192 с. Див. напр.: Алфьоров М. А. Депортації українського населення в Донбас 1944-1949 рр. / М. А. Алфьоров // Схід. - 2004. - № 3 (61). - С. 61-65; Алфьоров М. А. Порівняльний аналіз міграційних та демографічних процесів у Ворошиловградській і Сталінській областях (1943-1951 рр.) / М. А. Алфьоров // Схід. - 2004. - № 4 (62). - С. 55-59; Алфьоров М. А. Місце зовнішніх міграцій населення в Донбас у відновленні і формуванні його трудових ресурсів у 1943-1951 рр. / М. А. Алфьоров // Схід. - 2005. - № 4 (70). - С. 57-61.

кіноі "Трудящиеся женщины Советской Украины в борьбе за восстановление народного хозяйства республики (1943-1945 гг.)", З. І. Зайцевої "Деятельность партии по обеспечению авангардной роли коммунистов в борьбе трудящихся за восстановление тяжелой промышленности Украины в годы Великой Отечественной войны (1943-1945 гг.)", В. І. Кисельовой "Организационная и идеологическая деятельность Коммунистической партии по восстановлению промышленности и железнодорожного транспорта Донбасса в период Великой Отечественной войны (1943-1945 гг.)", Н. Г. Пушкаренко "Комсомол Украины - активный помощник Коммунистической партии по восстановлению социалистического сельского хозяйства и оказанию помощи фронту в период Великой Отечественной войны Советского Союза (1943-1945 гг.)" [16] присвячені різноманітним аспектам проблеми відродження народного господарства України в роки Великої Вітчизняної війни. Вони містять дані про участь жінок у відновлювальному процесі, хоча в більшості випадків мають постановочний характер. Роботи, у якій давався б цілісний аналіз та уявлення про роль жінок в оборонному переозброєнні й відновленні народного господарства Донбасу в роки війни, до сьогодні не створено.

З кінця 1980-х років до початку 1990-х років починається новий період у вітчизняній історіографії. Для нього характерне більш об'єктивне висвітлення з позицій історичної правди багатьох недосліджених, або раніше тенденційно оцінених моментів. Уведення в науковий обіг нових архівних матеріалів, раніше не доступних історикам, створило передумови для осмислення, а там де потрібно, і для переосмислення багатьох сторін життя країни в роки війни.

У цей період підготовлена й видана велика кількість робіт, які торкаються різних аспектів проблеми: про інтелігенцію - роботи С. А. Володіна "Подвиг продолжается: Очерки об учителях - участниках Великой Отечественной войны"; В. В. Кованова "Солдаты бессмертия: О подвиге медиков в годы Великой Отечественной войны"; А. А. Пархоменка "Сражающаяся наука: Научные работники в годы Великой Отечественной войны" [17], про зміцнення тилу в роки війни - "Советский тыл в первый период Великой Отечественной войны"; "Советский тыл в период коренного перелома в Великой Отечественной войне (ноябрь 1942-1943 гг.)" [18], де також розглядаються окремі сторони відновлювального процесу.

Було опубліковано багато нових, раніше невідомих, або відомих не в повному обсязі джерел, наприклад, роботи Н. Комарова "Государственный комитет обороны постановляет: Документы. Воспоминания. Комментарии"; "Великая Отечественная война 1941-1945 гг.: События. Люди. Документы. Краткий исторический справочник"; збірка матеріалів та документів "Преступные цели гитлеровской Германии в войне против Советского Союза" та багато інших [19].

У цей час з'явилися й нові публікації з історії Великої Вітчизняної війни в Україні, наприклад, збірка документів та матеріалів "Лето 1941 года. Украина. Документы, материалы. Хроника событий"; або праці М. В. Ковалю "Український народ у Великій Вітчизняній війні (1941-1945 рр.)" та його ж "Українська РСР у період відбудови і розвитку народного господарства (1941-1945 рр.)" [20], у яких гідне місце зайняла й тема героїзму жінок у минулій війні. Це

роботи Я. Васковського "Подвиг пулеметчицы"; О. В. Лукашова "Залучення жінок у промислове виробництво в УРСР (1943-1945 рр.)"; В. С. Мурманцевої "Ратный и трудовой подвиг советских женщин" [21] та інші.

Вийшло у світ і дослідження В. Я. Галаган "Ратный подвиг жінок в роки Великої Вітчизняної війни" [22], яке, по суті, після робіт В. С. Мурманцевої залишається єдиною монографією, у якій найбільш повно узагальнений матеріал із цієї проблеми. На відміну від В. С. Мурманцевої, В. Я. Галаган більше уваги приділяє матеріалам України і торкається не лише проблем участі жінок у бойових діях на фронтах війни й у підпіллі, але й висвітлює роль жінок у перебудові народного господарства до потреб воєнного часу, їх участь у народному ополченні й винищувальних батальйонах, у відновленні народного господарства в роки війни і після її закінчення. При цьому автор на великому фактичному матеріалі досліджує проблему в цілому по країні, приділяючи більше уваги всій території України, практично не виділяючи окремих її регіонів. Як наслідок - про участь жінок у відновленні промисловості й інших галузей господарства Донбасу в дослідженні є лише згадка.

З інших робіт, що вийшли в цей час, слід згадати колективну роботу викладачів Донецького державного університету "Страною возвеличенний Донбасс" [23], у якій доцент Л. О. Беспалова в статті "Возрождение Всесоюзной кочеварки" розкриває питання відновлення промисловості Донбасу з перших днів його звільнення від німецько-фашистських загарбників. У статті піднімаються й питання участі жінок у відновлюваних роботах.

Новим поштовхом до вивчення історії минулої війни стало святкування 50-річчя Великої Перемоги у Великій Вітчизняній війні. Напередодні цієї знаменної події з'явилася велика кількість книг, брошур, статей, наприклад: "Україна в роки Великої Вітчизняної війни: До 50-річчя Перемоги"; "8 мая 1945 г.: 50 лет после конца Второй Мировой войны"; Т. М. Вронська "В умовах війни: Життя та побут населення міст України (1943-1945 рр.)"; М. В. Коваль "Україна: 1939-1945. Маловідомі і непрочитані сторінки"; А. С. Ткаченко "Трудовой Донбасс - фронту" [24], а також і про участь жінок у минулій війні "Звитязниці: Жінки - Герої Радянського Союзу в боях за Україну в роки Великої Вітчизняної війни"; В. Гриник-Сутанівська "Українки: Портрети наших сучасниць" та інші [25].

Це вже якісно нова історична література. У ній переважає критичний підхід до використаних джерел, прагнення до об'єктивного викладу ходу історичних подій, явищ, фактів на основі аналізу й порівняння численних історичних даних. Автори не ставлять за мету зробити історію кращою або гіршою, ніж вона є, а намагаються з'ясувати справжні причини негативних явищ і помилок минулої війни. Проте з питання трудової діяльності жінок у роки Великої Вітчизняної війни нових публікацій так і не з'явилось.

З 1991 року, коли Україна стала незалежною державою, починається новий етап розвитку історичної науки, пов'язаний із тим, що нові історичні реалії незалежної української держави потребували значної переробки та переосмислення історичних подій. Це привело до появи багатьох нових досліджень, у тому числі й із проблем Великої Вітчизняної війни. Дисертаційні дослідження Б. Б. Буяк "Розвиток промислової сфери в західних областях Української РСР упродовж 1944-50-х років (на матеріалах Дрогобиць-

кої, Львівської, Станіславської, Тернопільської обласей); Л. М. Хойнацької "Відбудова машинобудівної індустрії України та її соціальні наслідки (1943-1950 рр.)"; В. В. Кононенко "Суспільно-політичні настрої та моральний стан населення України в повоєнний період (1945-1953 рр.)"; В. М. Дудник "Відбудова міського господарства України у 1943-1950 рр."; О. Ю. Латиш "Розвиток охорони здоров'я в Україні періоду Великої Вітчизняної війни"; М. Л. Головка "Суспільно-політичні організації та рухи України в період Другої світової війни. 1939-1945 рр."; Н. Ф. Шипік "Соціально-демографічні процеси в Донбасі в 1943-1955 рр."; М. О. Бистрої "Система освіти в Донбасі в роки Великої Вітчизняної війни"; Т. М. Удалової "Допомога трудівників Донбасу фронту в роки Великої Вітчизняної війни"; М. С. Герасимової "Повсякденне життя населення Донбасу в 1945-1953 рр."; Л. В. Лукинової "Трудова діяльність молоді України в умовах війни 1941-1945 рр. (за матеріалами Донбаського регіону)"; А. В. Фоміної "Вплив нацистської окупації на соціальну сферу України (1941-1943 рр., за матеріалами Донецької, Луганської і Харківської областей)"; М. К. Лободи "Використання трудових ресурсів у відбудові важкої промисловості України (1943-1950 рр.)"; М. А. Алфьорова "Міграційні процеси і їх вплив на соціально-економічний розвиток Донбасу в 1939-1959 рр." та багато інших були присвячені різноманітним аспектам проблеми історії Великої Вітчизняної війни та відбудови народного господарства [26].

У цей час з'являється й перша спеціалізована робота з окресленої проблеми. Автор статті є також автором і дисертаційного дослідження "Трудова діяльність жінок Донбасу в роки Великої Вітчизняної війни (1941-1945 рр.)", яке, по суті, залишається єдиною спеціалізованою роботою з проблеми [27].

Характерною особливістю всіх цих досліджень є комплексний, системний підхід до вивчення проблем історії України вже з позицій нової державності, де історичні явища аналізуються з іншого боку - з точки зору історії України як незалежної держави, яка має своє минуле. Тому деякі аспекти історії Великої Вітчизняної війни розглядаються по-новому, а іноді розкривають нові сторінки, які в попередні роки були не вивчені, або висвітлювались із позицій радянської історіографії.

Характерно, що значна кількість дисертаційних досліджень, присвячених проблематиці історії Великої Вітчизняної війни, були захищені у святкові дати - або до 60-річчя визволення України від німецьких загарбників у 2004 році, або до 60-річчя Великої Перемоги у війні в 2005 році. Можливо, це тільки збіг обставин, але значні дати та події в історії країни, безумовно, активізують увагу істориків та громадськості.

За змістом наведену джерельну базу умовно можна розділити на чотири основні групи.

До першої групи належать матеріали партійних і державних органів влади, як центральних, так і місцевих - постанови, довідки, доповіді, записки і т. п., опубліковані в збірках документів і матеріалів. У першу чергу треба згадати такі збірники документів, як "КПСС в резолюціях і рішеннях съездов, конференцій и пленумов ЦК (1898-1986 гг.)", сьомий том якого присвячений періоду Великої Вітчизняної війни; "Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам. 1917-

1967 гг." або тритомне видання "Советская Украина в годы Великой Отечественной войны. 1941-1945" [28].

Окрім них, існує ряд збірок опублікованих матеріалів та документів з окремих аспектів проблеми. Зокрема, про німецько-фашистський окупаційний режим і його наслідки для України: "Преступные цели гитлеровской Германии в войне против Советского Союза. Документы и материалы"; "Преступные цели - преступные средства. Документы об оккупационной политике Германии на территории СССР (1941-1944 гг.)"; "Нацистские преступления на Украине (1941-1944 гг.). Документы и материалы" [29], про внесок трудящих у відновлення й розвитку промисловості, транспорту й сільського господарства, а також збірки документів і матеріалів, присвячені Донбасу: "Восстановление Донбасса. 1946-1950 гг. Документы и материалы"; "Донецкая область в годы Великой Отечественной войны (1941-1945 гг.). Сборник документов и материалов"; "Луганщина в годы Великой Отечественной войны. 1941-1945 гг. Сборник материалов и документов" та інші [30].

Другу, найчисленнішу й основну групу джерел, складають документи й матеріали архівів. Це документи Центрального державного архіву громадських організацій України (ф. 1.), Центрального державного архіву найвищих органів влади й управління України (ф. 2, 2684, 5059, 5099), Державного архіву Донецької області (ф. 326, 424; ф. Р-231, 235, 1278, 1467, 1625, 1838, 2172, 2794, 2801, 2802, 2865, 3938, 4225, 4249, 5540, 5555, 5824), Державного архіву Луганської області (ф. 179; ф. Р-1, 1658, 1779, 2359, 2504, 2519). Довідки, доповіді, інформація, що знаходяться в перерахованих фондах, містять відомості про руйнування й матеріальні втрати, які заподіяли Донбасу німецько-фашистські окупанти, про участь трудящих, у тому числі й жінок, у відновленні залізничного транспорту Донецького басейну, про активну роль жінок у відбудові важкої промисловості, сільського господарства, культури, у боротьбі з розрухою в Донбасі.

Великий науковий інтерес становлять фонди Сталінської і Ворошиловградської обласних комісій з обліку збитку, заподіяного німецько-фашистськими загарбниками народному господарству, що до недавнього часу знаходилися на спеціальному зберіганні. Ці джерела дають можливість ознайомитися з новими, раніше невідомими матеріалами й більш повно представити стан народного господарства регіону на момент початку відбудовчих робіт.

Особливо слід назвати раніше засекречені, а отже, недоступні для дослідників деякі архівні фонди, як, наприклад, фонд Особливого сектора ЦК КП(б)У, справи з фонду Донецького обкому КП(б)У, присвячені питанням боротьби з дезертирами з оборонних підприємств. Аналіз цих архівних матеріалів дозволяє розкрити справжні причини й наслідки цього негативного явища, висвітлити весь спектр політичних, соціально-економічних, побутових проблем, що штовхали людей на цей відчайдушний крок.

Складовою частиною джерельної бази є статистичні дані з фондів Ворошиловградського і Донецького обласних статистичних управлінь, Північно-донецької і Південно-донецької залізниць, Донецького обласного комітету профспілки працівників вугільної промисловості й інші, а також дані, опубліковані в таких статистичних збірках, як "Донецкая область за

50 лет"; "Луганская область за 50 лет"; "Сельское хозяйство Донецкой области за 35 лет (1935-1969 гг.)" та інші [31]. Вони містять відомості про чисельність жінок, що брали участь у відбудові народного господарства Донбасу, зокрема, дані про кількість працюючих жінок на залізничному транспорті, у різних галузях промисловості, на шахтах Донецького басейну в роки війни.

В основу розробки проблеми були покладені й матеріали всесоюзних, республіканських й обласних періодичних видань за період з 1941 до 1945 року, які складають третю групу джерел. У них містяться яскраві факти про участь жінок у відновленні зруйнованої економіки. Проте більшість матеріалів переважно агітаційно-пропагандистського характеру, тому вони вимагають особливого критичного аналізу в історичному дослідженні. Із джерел цієї групи використані публікації в газетах "Правда України", "Візна редакція газети "Правда" в Донбас", "Соціалістичний Донбас", "Ворошиловградська правда", "Прапор індустрії", "Колгоспне поле", "Колгоспна правда" і багато інших.

Слід зазначити, що цікаві дані з проблематики участі жінок у відбудові народного господарства Донбасу в роки Великої Вітчизняної війни зустрічаються в ряді газет і журналів за більш пізній період. Примітно, що такий матеріал траплявся в газетах, що вийшли до знаменних дат і свят: 8 Березня, 23 лютого, 9 Травня, День шахтаря та інші.

Завершальну групу джерел складають мемуари учасників подій тих героїчних років. Серед джерел цієї групи необхідно згадати мемуари в першу чергу П. Ангеліної "Люди колхозных полей", які були надруковані в 1959 р. та "Женская тракторная" (1977 р.), а також мемуари інших свідків та героїв війни: "Донбасс. Год 1943. Воспоминания участников Донбассовской наступательной операции в годы Великой Отечественной войны"; "Победный прорыв. Воспоминания участников Донбассовской наступательной операции 1943 г."; А. М. Василевський "Дело всей жизни. Воспоминания" та багато інших [32]. Проте не слід забувати, що більшість мемуарної літератури несе на собі відбиток суб'єктивності авторів, що, безумовно, ускладнює об'єктивне висвітлення описуваних подій. І в той же час, із урахуванням критичного аналізу, цей вид джерел може бути використаний у науковому дослідженні проблеми відбудови народного господарства та участі жінок у ньому в період Великої Вітчизняної війни.

Висновки

У цілому історіографічний огляд свідчить, що ступінь вивченої проблеми трудового внеску жінок Донбасу в досягнення перемоги над фашистськими загарбниками незначний. У наукових працях певна увага приділялася відновленню народного господарства в цілому по СРСР або по окремих галузях промисловості в республіках і регіонах, що обумовлювало характер досліджень за регіонально-галузевим принципом. На зміст робіт негативно вплинули обставини суспільного життя й методи комуністичного диктату, що призвело до одноманітно позитивних оцінок усіх явищ відновного процесу, замовчування проблем і негативних фактів. Аналіз наукової літератури свідчить: поставлена автором проблема ролі жінок в оборонній перебудові й відродженні народного господарства Донбасу як частки

цілісного конкретно-історичного процесу відновлення народного господарства України в роки Великої Вітчизняної війни комплексно і системно не вивчалася, узагальнюючих робіт за темою не було створено, сама тема не стала предметом спеціального дослідження. Специфіка розвитку економіки Донбасу з пріоритетом важкої індустрії, його близькістю до фронту зумовили необхідність особливо швидких темпів відновлення. Переважання трудомістких робіт на головних ділянках виробництва значно ускладнювало використання жіночої праці. Попри це, у роки Великої Вітчизняної війни жінки Донбасу взяли найактивнішу участь у відновленні всіх галузей народного господарства регіону.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бравер И. Советские женщины у станка куют победу над фашизмом / И. Бравер. - М. : Воениздат, 1941. - 21 с.; Героини Отечественной войны. - Красноярск : Краевое изд-во, 1943. - 84 с.; Девушки войны. - М. : Госполитиздат, 1944. - 35 с.; Дочери России. - М. : Советская Россия, 1945. - 45 с.; Женщины в Великой Отечественной войне : [сб. материалов из газет]. - Ижевск : Удмуртгосиздат, 1943. - 72 с.; Женщины в дни Отечественной войны. - Челябинск : Челябингиз, 1943. - 64 с.; Женщины - героини Великой Отечественной войны. - М. : Воениздат, 1943. - 72 с.; Мищанова О. П. Советская женщина в Великой Отечественной войне / О. П. Мищанова. - М. : Госполитиздат, 1945. - 85 с.; Советская женщина в Отечественной войне. - Рига : Республикан. изд-во, 1945. - 65 с. та інші.
2. Вознесенский Н. А. Военная экономика СССР в период Отечественной войны / Н. А. Вознесенский. - М. : ОГИЗ. Гос. изд-во полит. лит-ры, 1948. - 191 с.
3. Араловец Н. Д. Женский труд в промышленности СССР / Н. Д. Араловец. - М. : Профиздат, 1954. - 175 с.; Карасева Л. Е. Славные дочери нашей Родины / Л. Е. Карасева. - М. : Политиздат. 1946. - 63 с.; Карасева Л. Е. Женщины в колхозах - большая сила / Л. Е. Карасева. - М. : Госполитиздат, 1949. - 68 с.; Шмелева А. Ф. Советские женщины в Великой Отечественной войне / А. Ф. Шмелева. - М. : Политиздат, 1947. - 217 с.; Фиш Г. С. Подруги / Г. С. Фиш. - Беломорск : Гос. изд-во Карело-Финской ССР, 1943. - 52 с.; Фиш Г. С. Карельские девушки : [рассказы] / Г. С. Фиш. - М. : Воениздат, 1955. - 48 с. та інші.
4. История СССР с древнейших времен до наших дней : [в двух сериях, 12 т.]. - М. : Наука, 1973. - Вторая серия. - Т. 10. - 782 с.; История УССР : [в 10 т.]. - К. : Наукова думка, 1984. - Т. 8. - 639 с.; Історія Української РСР : [у 8 т., 10 кн.]. - К. : Наукова думка, 1977. - Т. 7. - 535 с.
5. История второй мировой войны. 1939-1945 гг. : [в 12 т.]. - М. : Военное изд-во МО СССР, 1973-1982.
6. Украинская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза, 1941-1945 гг. : [в 3-х т.]. - К. : Политиздат Украины, 1975; Очерки истории Коммунистической партии Украины. - [4-е изд., доп.]. - К. : Политиздат Украины, 1977. - 814 с.; Очерки истории Донецкой областной партийной организации. - Донецк : Донбасс, 1978. - 502 с. та інші.
7. Кравченко Г. С. Экономика СССР в годы Великой Отечественной войны (1941-1945 гг.) / Г. С. Кравченко. - М. : Экономика, 1970. - 391 с.; Морехина Г. Г. Рабочий класс - фронту. Подвиг рабочего класса СССР в годы Великой Отечественной войны (1941-1945 гг.) / Г. Г. Морехина. - М. : Изд-во соц.-экон. лит-ры, 1962. - 480 с.; Митрофанова А. В. Рабочий класс СССР в годы Великой Отечественной войны / А. В. Митрофанова. - М. : Наука, 1971. - 575 с.; Приходько Ю. А. Восстановление индустрии (1942-1950 гг.) / Ю. А. Приходько. - М. : Мысль, 1973. - 287 с. та інші.

8. Мурманцева В. С. Советские женщины в Великой Отечественной войне: 1941-1945 гг. / В. С. Мурманцева. - [2-е изд., перераб. и доп.]. - М. : Мысль, 1979. - 293 с.
9. Украинская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза, 1941-1945 гг. : [в 3-х т.] - К. : Политиздат Украины, 1975; Саженок С. Н. Трудовой подвиг рабочих Украины в Великой Отечественной войне / С. Н. Саженок. - К. : Вища школа, 1985. - 112 с. та інші.
10. Бакулев Г. Д. Развитие угольной промышленности Донецкого бассейна / Г. Д. Бакулев. - М. : Гос. изд-во полит. лит-ры, 1955. - 672 с.; Буцко Н. А. Подвиг Донбасса. Трудовой и боевой героизм трудящихся Донбасса в первый период Великой Отечественной войны / Н. А. Буцко, М. А. Мартышевский. - К. : Вища школа, 1975. - 159 с.; История технического развития угольной промышленности Донбасса : [в 2-х т.]. - К. : Наукова думка. - Т. 2. - 1969. - 608 с.; Киселев В. И. Воссоздание рабочих кадров Донбасса в годы Великой Отечественной войны / В. И. Киселев // История СССР. - 1975. - № 4. - С. 11-120; Ткаченко О. С. Возрождение Донбасса - пример нерушимой дружбы рабочего класса (1943-1945 гг.) / О. С. Ткаченко // Вопросы истории СССР. - 1974. - Вып. № 17. - С. 90-98; Экономика Донбасса. Экономический очерк развития Донбасса. - М. : Экономика, 1971. - 210 с. та інші.
11. Юрчук В. І. Боротьба КП України за відбудову і розвиток народного господарства (1943-1952 рр.) / В. І. Юрчук. - К. : Політвидав України, 1965. - 255 с.; Коваль М. В. Все - для победы. Подвиг трудящихся Украины в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг. / М. В. Коваль. - К. : Наукова думка, 1970. - 195 с.; Коваль М. В. Общественно-политическая деятельность трудящихся Украинской ССР в период Великой Отечественной войны / М. В. Коваль. - К. : Наукова думка, 1977. - 264 с.
12. Коваль М. В. Подвиг жінок Радянської України у Великій Вітчизняній війні (1941-1945 рр.) / М. В. Коваль // Укр. іст. журн. - 1975. - № 12. - С. 34-46; Опыт КПСС в решении женского вопроса. - М. : Мысль, 1981. - 259 с.
13. Мужество в красной колынке : [очерки]. - Донецк : Донбасс, 1975. - 119 с.; Нет безымянных героїв : [очерки]. - Донецк : Донбасс, 1990. - 125 с.; Были земли донецкой. - Донецк : Донбасс, 1967. - 207 с.; Фронтовые вахты : [очерки]. Воспоминания. Статьи. Документы. - Донецк : Донбасс, 1971. - 198 с.
14. Ежов В. А. Всенародная помощь в восстановлении Донбасса (1943-1945 гг.) / В. А. Ежов // Годы героического труда. - Донецк : Книжное изд-во Сталино - Донбасс, 1961. - С. 59-76.
15. Хорошайлов М. Ф. На відбудові. З історії відбудови Донбасу / М. Ф. Хорошайлов. - Донецьк : Донбасс, 1946. - 179 с.; Хорошайлов М. Ф. Возрожденный Донбасс. Из истории борьбы партийных организаций Донбасса за восстановление промышленности в годы четвертой пятилетки / М. Ф. Хорошайлов. - Донецк : Донбасс, 1968. - 196 с.; Хорошайлов М. Ф. Мужество Донбасса. Из истории Донецкого бассейна 1937 - 1943 гг. : [методическая разработка] / М. Ф. Хорошайлов. - Донецк : ДонГУ, 1968. - 190 с.; Хорошайлов М. Ф. Коммунистическая партия Украины - организатор восстановления и развития промышленности Донбасса 1943 - 1945 гг. / М. Ф. Хорошайлов. - Харьков : Изд-во ХГУ, 1967. - 170 с.; Хорошайлов М. Ф. Деятельность Коммунистической партии по возрождению Донбасса 1943 - 1945 гг. / М. Ф. Хорошайлов. - К. : Вища школа, 1973. - 240 с.; Хорошайлов М. Ф. Возрождение Всесоюзной кочегарки. Из истории восстановления Донбасса в 1946-1950 гг. / М. Ф. Хорошайлов. - Донецк : Донбасс, 1974. - 152 с. та інші.
16. Беспалова Л. А. Коммунистическая партия (большевик) Украины в борьбе за восстановление и дальнейшее развитие металлургической промышленности в четвертой пятилетке : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. / Л. А. Беспалова. - К., 1953. - 27 с.; Лукина М. М. Трудящиеся женщины Советской Украины в борьбе за восстановление народного хозяйства республики (1943-1945 гг.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. / М. М. Лукина. - К., 1953. - 26 с.; Зайцева З. И. Деятельность партии по обеспечению авангардной роли коммунистов в борьбе трудящихся за восстановление тяжелой промышленности Украины в годы Великой Отечественной войны (1943-1945 гг.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. / З. И. Зайцева. - К., 1983. - 36 с.; Киселев В. И. Организационная и идеологическая деятельность Коммунистической партии по восстановлению промышленности и железнодорожного транспорта Донбасса в период Великой Отечественной войны (1943-1945 гг.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. / В. И. Киселев. - Донецк, 1969. - 30 с.; Пушкаренко Н. Г. Комсомол Украины - активный помощник Коммунистической партии по восстановлению социалистического сельского хозяйства и оказанию помощи фронту в период Великой Отечественной войны Советского Союза (1943-1945 гг.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. / Н. Г. Пушкаренко. - Донецк, 1971. - 28 с.
17. Володин С. А. Подвиг продолжается : очерки об учителях-участниках Великой Отечественной войны / С. А. Володин. - М. : Просвещение, 1990. - 191 с.; Кованов В. В. Солдаты бессмертия: О подвиге медиков в годы Великой Отечественной войны / В. В. Кованов. - М. : Политиздат, 1989. - 332 с.; Пархоменко А. А. Сражающаяся наука: Научные работники в годы Великой Отечественной войны / А. А. Пархоменко. - М. : Знание, 1990. - 207 с. та інші.
18. Советский тыл в первый период Великой Отечественной войны. - М. : Наука, 1988. - 422 с.; Советский тыл в период коренного перелома в Великой Отечественной войне (ноябрь 1942-1943 гг.). - М. : Наука, 1989. - 392 с. та інші.
19. Великая Отечественная война 1941-1945 гг.: События. Люди. Документы : [краткий истор. справочник]. - М. : Политиздат, 1990. - 463 с.; Комаров Н. Государственный комитет обороны постановляет : документы. Воспоминания. Комментарии / Н. Комаров. - М. : Воениздат, 1990. - 428 с.; Преступные цели гитлеровской Германии в войне против Советского Союза : [док. и матер.]. - М. : Воениздат, 1987. - 301 с.; Русский архив. - М. : Терра, 1993. - Т. 12(1). - Великая Отечественная. - 408 с.
20. Лето 1941 года. Украина. Документы, материалы. Хроника событий. - К. : Изд-во Украина, 1991. - 510 с.; Коваль М. В. Український народ у Великій Вітчизняній війні (1941-1945 рр.) / М. В. Коваль // Укр. іст. журн. - 1990. - № 3. - С. 88-95; Коваль М. В. Українська РСР у період відбудови і розвитку народного господарства (1941-1945 рр.) / М. В. Коваль // Укр. іст. журн. - 1990. - № 4. - С. 80-88; Коваль М. В. 1941-1945 рр. Україна / М. В. Коваль // Укр. іст. журн. - 1991. - № 6. - С. 3-23 та інші.
21. Васьковский Я. Подвиг пулеметчицы : [очерк] / Я. Васьковский. - Одесса : Маяк, 1985. - 86 с.; Лукашов О. В. Залучення жінок у промислове виробництво в УРСР (1943-1945 рр.) / О. В. Лукашов // Укр. іст. журн. - 1985. - № 8. - С. 101-107; Мати, воїн, трудівниця / [упоряд. В. О. Прощаков]. - К. : Політвидав України, 1986. - 189 с.; Мурманцева В. С. Ратный и трудовой подвиг советских женщин / В. С. Мурманцева // Военно-іст. журн. - 1985. - № 5. - С. 73-81 та інші.
22. Галаган В. Я. Ратный подвиг женщин в годы Великой Отечественной войны / В. Я. Галаган. - К. : Вища школа, 1986. - 303 с.
23. Беспалова Л. А. Возрождение Всесоюзной кочегарки / Л. А. Беспалова // Страною возвеличенный Донбасс : [очерки]. - Донецк : Донбасс, 1987. - С. 92-104.
24. 8 мая 1945 г.: 50 лет после конца Второй мировой войны. - Бонн, 1995. - 14 с.; Украина в роки Великої Вітчизняної війни: До 50-річчя Перемоги / В. І. Танцюра, В. В. Калініченко та ін.; Харківський ун-т. - Харків, 1995. - 110 с.; Вторая мировая война: Актуальные проблемы / [отв. ред. О. А. Ржешев-

ский] ; РАН, Ин-т всеобщей истории и др. - М. : Наука, 1995. - 368 с.; Вронська Т. М. В умовах війни: Життя та побут населення міст України (1943 - 1945 рр.) / Т. М. Вронська. - К., 83 с. - (НАН України, Ін-т Історії України); Коваль М. В. Україна: 1939-1945. Маловідомі і непрочитані сторінки / М. В. Коваль - К. : Вища школа, 1995. - 194 с.; Ткаченко А. С. Трудової Донбас - фронту : [історический очерк] / А. С. Ткаченко. - Донецьк : Донбас, 1995. - 320 с. та інші.

25. Звитяжниці: Жінки - Герої Радянського Союзу в боях за Україну в роки Великої Вітчизняної війни. - К. : Україна, 1995. - 247 с.; Гриник-Суганівська В. Українки: Портрети наших сучасниць / В. Гриник-Суганівська. - К., 1995. - 112 с. та інші.

26. Буяк Б. Б. Розвиток промислової сфери в західних областях Української РСР упродовж 1944 - 50-х років (на матеріалах Дрогобицької, Львівської, Станіславської, Тернопільської областей) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / Б. Б. Буяк. - Т., 2001. - 258 с.; Хойнацька Л. М. Відбудова машинобудівної індустрії України та її соціальні наслідки (1943 - 1950 рр.) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / Л. М. Хойнацька. - К., 2001. - 259 с.; Кононенко В. В. Суспільно-політичні настрої та моральний стан населення України в повоєнний період (1945 - 1953 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / В. В. Кононенко. - К., 2004. - 27 с.; Дудник В. М. Відбудова міського господарства України у 1943-1950 рр. : дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / В. М. Дудник. - К., 2004. - 269 с.; Латиш О. Ю. Розвиток охорони здоров'я в Україні періоду Великої Вітчизняної війни : дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / О. Ю. Латиш - Д., 2004. - 195 с.; Шипік Н. Ф. Соціально-демографічні процеси в Донбасі в 1943-1955 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / Н. Ф. Шипік. - Д., 2005. - 20 с.; Головка М. Л. Суспільно-політичні організації та рухи України в період Другої світової війни. 1939-1945 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / М. Л. Головка. - Д., 2005. - 45 с.; Бистра М. О. Система освіти в Донбасі в роки Великої вітчизняної війни : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / М. О. Бистра. - Д., 2006. - 19 с.; Удалова Т. М. Допомога трудівників Донбасу фронту в роки Великої Вітчизняної війни : дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / Т. М. Удалова. - Д., 2006. - 284 с.; Герасимова М. С. Повсякденне життя населення Донбасу в 1945 - 1953 рр. : дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / М. С. Герасимова. - Д., 2007. - 280 с.; Лукінова Л. В. Трудова діяльність молоді України в умовах війни 1941 - 1945 рр. (за матеріалами Донбаського регіону) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / Л. В. Лукінова. - Луганськ, 2007. - 237 с.; Фомін А. В. Вплив нацистської окупації на соціальну сферу України (1941-

1943 рр. ; (за матеріалами Донецької, Луганської і Харківської областей) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / А. В. Фомін. - Луганськ, 2007. - 247 с.; Лобода М. К. Використання трудових ресурсів у відбудові важкої промисловості України (1943-1950 рр.) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / М. К. Лобода. - К, 2007. - 234 с.; Алфьоров М. А. Міграційні процеси і їх вплив на соціально-економічний розвиток Донбасу в 1939-1959 рр. : дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук : 07.00.01 / М. А. Алфьоров. - 2007. - 200 с. та інші.

27. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898-1986 гг.). - [9-е изд., доп. и испр.]. - М. : Политиздат, 1985. - Т. 7 (1941-1945 гг.). - 420 с.; Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам. 1917-1967 гг. : сб. документов за 50 лет : [в 5-ти т.]. - М. : Политиздат, 1968. - Т. 3 (1941-1952 гг.). - 751 с.; Советская Украина в годы Великой Отечественной войны 1941 - 1945 гг. : [док. и матер.] : [в 3-х т.]. - К. : Наукова думка, 1985.

28. Преступные цели гитлеровской Германии в войне против Советского Союза : [док. и матер.]. - М. : Воениздат, 1987. - 301 с.; Преступные цели - преступные средства : док. об оккупационной политике Германии на территории СССР (1941-1944 гг.). - М. : Политиздат, 1968. - 383 с.; Нацистские преступления на Украине (1941-1944 гг.) : [док. и матер.]. - К. : Наукова думка, 1987. - 375 с. та інші.

29. Восстановление Донбасса. 1946-1950 гг. : [док. и матер.]. - К. : Политиздат Украины, 1986. - 571 с.; Донецкая область в годы Великой Отечественной войны (1941-1945 гг.) : [сб. док. и матер.]. - Донецк : Донбас, 1982. - 310 с.; Луганщина в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. : [сб. матер. и док.]. - Донецк : Донбас, 1969. - 375 с. та інші.

30. Донецкая область за 50 лет : [стат. сб.]. - Донецк : Статистика, 1967. - 232 с.; Луганская область за 50 лет : [стат. сб.]. - Донецк : Статистика, 1967. - 340 с.; Сельское хозяйство Донецкой области за 35 лет (1935-1969 гг.) : [стат. сб.]. - Донецк : Статистика, 1969. - 190 с. та інші.

31. Ангелина П. Н. Люди колхозных полей / П. Н. Ангелина. - Донецк : Книжное изд-во Донбас - Сталино, 1959. - 294 с.; Ангелина П. Н. Женская тракторная / П. Н. Ангелина // Степная новь. - Донецк : Донбас, 1977. - С. 24-36; Донбас. Год 1943. Воспоминания участников Донбассовской наступательной операции в годы Великой Отечественной войны. - Донецк : Донбас, 1980. - 190 с.; Победный прорыв. Воспоминания участников Донбассовской наступательной операции 1943 г. - Донецк : Донбас, 1984. - 216 с.; Василевский А. М. Дело всей жизни. Воспоминания / А. М. Василевский. - [2-е изд., доп.]. - М. : Политиздат, 1976. - С. 347-365 та інші.

I. Yesip

THE CONTRIBUTION OF WOMEN TO THE RESTORATION OF DONBAS NATIONAL ECONOMY DURING THE GREAT PATRIOTIC WAR (1943-1945): HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM

The author of the article first time gives complex historiographic analysis of scientific works on the problem of participation of women in restoring heavy industry, railway transport, agriculture, of educational, health care and cultural institutions in the period of liberation of Donbas from German fascist aggressors during the Great Patriotic War. The author analyses the original sources on the problem.

Key words: restoration process, war, women, national economy.

© I. Esip

Надійшла до редакції 19.09.2009

№7 (98) жовтень 2009 р.